

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Paweł Konieczny

Spis treści

	Wstęp	2
1.	Literatura	2
1.1.	Przewodniki	2
1.2.	Mapy	2
2.	Topografia	2
2.1.	Granica na potrzeby skryptu	2
2.2.	Najwyższe wzniesienie	3
2.3.	Z czym graniczy	3
2.4.	Podział (wg. prof. Leszka Starkela)	3
2.5.	Punkty widokowe	3
3.	Hydrografia	3
4.	Geologia	4
5.	Przyroda i jej ochrona	4
6.	Komunikacja	5
6.1.	Dawne przejścia graniczne z Czechami	5
6.2.	Ważniejsze drogi	6
6.3.	Linie kolejowe	6
7.	Historia	6
7.1.	Pradzieje	6
7.2.	Średniowiecze	7
7.3.	Nowożytność	8
7.4.	Pod zaborem austriackim	10
7.5.	Lata międzywojenne	12
7.6.	Kampania wrześniowa	13
7.7.	Okupacja hitlerowska	14
7.8.	Lata najnowsze	15
8.	Przemysł	16
9.	Turystyka	17
9.1.	Szlaki architektury drewnianej	17
9.2.	Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	18
9.3.	Szlak ewakuacji więźniów oświęcimskich	18
9.4.	Szlaki spacerowe	18
10.	Zabytki	18
10.1.	Kościół drewniany	18
10.2.	Kościół murowany	18
10.3.	Zamki, pałace i dwory	19
10.4.	Inne	20
11.	Muzea, izby regionalne i wybrane galerie autorskie	20
12.	Ważne lub interesujące postacie	21
13.	Ciekawostki	22
14.	Podziękowanie i prośba	25

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku
wewnętrznego!

Wstęp

Pogórze Śląskie wchodzi w skład Pogorza Zachodniobeskidzkiego (czes. *Podbeskydská pahorkatina*) leżącego w Zewnętrznych Karpatach Zachodnich. W porównaniu do innych pogórz karpackich ma ono relatywnie mało „pogórski” charakter. W związku z tym ciężko mówić o uprawianiu pieszej turystyki górskiej (czy też pogórskiej) na tym obszarze. Jest on jednak interesujący z innych punktów widzenia: przyrodniczego (obszary łęgowe ptaków wchodzące w sieć Natura 2000), a przede wszystkim historycznego i krajoznawczego. Jest to również idealny teren do uprawiania turystyki rowerowej.

1. Literatura

1. Przewodniki:

- „Bielsko Biała i powiat bielski. Na styku Śląska i Małopolski” – Marcin Żerański, Cieszyn 2013 r.;
- „Cieszyn, przewodnik krajoznawczy” – Władysław Sosna, Cieszyn 2005 r. (wyd. II);
- „Cieszyn i czeski Cieszyn. Śladem tramwaju” – Marcin Żerański, Cieszyn 2011 r. (wyd. II);
- „Ewangelicy w Cieszynie” – Marcin Żerański, Cieszyn 2009 r.;
- „Oświęcim i okolice” – Julian Zinkow, Oświęcim, 1994 r.;
- „Oświęcim i ziemia oświęcimska” – praca zbiorowa, wyd. Bezdroża 2004 r.;
- „Przewodnik po Bielsku-Białej” – Jerzy Polak, Bielsko-Biała 2000r. (dodruk 2004r.);
- „Skoczów i okolice” – praca zbiorowa, Skoczów 2001 r.;
- „Śląsk Cieszyński. Od Bielska-Białej do Ostrawy” – Marcin Żerański, Cieszyn 2013 r.;
- „Śląsk Cieszyński. Po obu stronach Olzy” – Michał Kowalski, wyd. Bezdroża 2004 r.;
- „Wadowice i okolice” – Julian Zinkow, Wadowice 2001 r.

2. Mapy:

- „Mapa turystyczna. Województwo śląskie” – wyd. Śląska Organizacja Turystyczna (realizacja wyd. Compass), 1: 100 000, na arkuszu D znajduje się całość Pogorza Śląskiego;
- „Powiat bielski” – wyd. Witański, 1:50 000;
- „Powiat cieszyński” – wyd. Witański, 1: 50000;
- „Ziemia oświęcimska” – wyd. Compass, 1:50000;
- „Ziemia wadowicka” – wyd. Compass, 1:50 000.

2. Topografia

1. Granica na potrzeby skryptu:

Od Cieszyna na północ granicą państwa do dawnego granicznego przejścia kolejowego Zebrzydowice-Petrovice u Karviné (Petrovice pod Karwiną), następnie na wschód liniami kolejowymi przez Zebrzydowice, Czechowice-Dziedzice, Brzeszcze, Oświęcim do Zatora. Z Zatora na południe Skawą do Wadowic. Z Wadowic na zachód drogami (DK52 i S1) przez Andrychów, Kęty, Bielsko-Białą, Skoczów do Cieszyna.

Można się również spotkać z innym przebiegiem granicy na odcinku od Skoczowa do Cieszyna. Niektórzy prowadzą granicę na tym odcinku linią kolejową Skoczów-Goleszów-Cieszyn, a jeszcze inni – opierając się na rzeźbie terenu – wyznaczają jako granicę linię Skoczów-Ustroń-Cisownica-Zamek Czelów-Leszna Górna.

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

2. Najwyższe wzniesienie:

- według granicy ustanowionej na potrzeby skryptu: Hałcnowska Góra (407m);
- w przypadku poprowadzenia granicy linią kolejową Skoczów-Cieszyn: Chełm nad Goleszowem (463m);
- w przypadku poprowadzenia granicy linią: Skoczów-Ustroń-Cisownica-Zamek Czelów-Leszna Górna: Jasieniowa (521m).

3. Z czym graniczy:

Od zachodu: Pogórze Morawsko-Śląskie;
Od północy: Kotlina Ostrawska, Kotlina Oświęcimska; Od wschodu: Pogórze Wielickie;
Od południa: Beskid Mały, Beskid Śląski.

4. Podział (wg. prof. Leszka Starkela):

- Dział Cieszyński (od doliny Olzy po dolinę Wisły), można się również spotkać z nazwą Wysoczyzna Kończycka;
- Kotlina Ustronia;
- Dział Bielski (od doliny Wisły po dolinę Białej);
- Dział Pisarzowski (od doliny Białej po dolinę Soły);
- Dział Andrychowski (od doliny Soły po dolinę Skawy).

Ponadto obszar od doliny Olzy po dolinę Białej określa się czasami mianem Pogorza Cieszyńskiego.

5. Punkty widokowe:

- Pastwiska (obecnie dzielnica Cieszyna);
- wjazd do Zamarsk od Cieszyna;
- wzgórze Kaplicówka nad Skoczowem;
- wjazd do Bielowicka od Skoczowa;
- wzgórze Biała Głina nad Starą Wsią;
- droga pomiędzy Przybradzą, a Radoczą.

3. Hydrografia

Obszar Pogorza Śląskiego leży całkowicie w zlewisku Morza Bałtyckiego. Przeważająca jego część jest odwadniana przez Wisłę i jej główne dopływy: Wapiennicę, Białą, Sołę i Skawę. Ponadto zachodnie rubieże tego pogorza odwadniane są przez Olzę, która jest dopływem Odry.

Na omawianym terenie znajduje się jedno z największych skupisk rybnych stawów hodowlanych w Polsce. Związane jest to z występującą tutaj znaczną przewagą wód powierzchniowych nad podziemnymi. Warunki takie już w późnym średniowieczu skłoniły miejscową ludność do kopania sadzawek, a później stawów, w których hodowano ryby (w szczególności karpie). Największy rozkwit tej działalności przypada na XIX w. Aktualnie na obszarze Pogorza Śląskiego użytkowanych jest ok. 500 stawów o łącznej powierzchni ponad 4000 ha. Hodowane są m.in. karp (25% produkcji ogólnopolskiej), lin, amur biały, tołpyga pstra, tołpyga biała, sum europejski, szczupak, jesiotr, a także ryby stanowiące materiał zarybieniowy dla wód płynących (np. jaź, kleń).

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

4. Geologia

Pogórze Śląskie budują osady należące do dwóch różnych elementów strukturalnych: Karpat w części południowej oraz zapadliska przedkarpackiego w części północnej. Granica między Karpatami, a zapadliskiem (tzw. nasunięcie karpackie) biegnie nieco na północ od Cieszyna, przez Czechowice-Dziedzice, Kęty, Frydrychowice i nieco na południe od Zatora.

- Karpaty (dokładniej Zachodnie Karpaty Fliszowe): na obszarze od Olzy po Skawę dominują osady płaszczowiny śląskiej (dokładniej jej niższej części, czyli płaszczowiny cieszyńskiej); przed jej czołem, wąskim pasem, ciągnie się płaszczowina podśląska; na obszarze od Skawy po Sołę dominują natomiast osady płaszczowiny podśląskiej, (przy czym według niektórych źródeł w okolicach Wadowic znajduje się izolowany płat płaszczowiny skolskiej). Warto również wspomnieć o skałach cieszyńskich (skały magmowe), których odsłonięcia można znaleźć głównie w okolicy Cieszyna, Rudowa, Międzyzrzecz Górnego, w obrębie utworów płaszczowiny cieszyńskiej;
- Zapadlisko przedkarpackie: wypełniają je głównie iły i piaski wieku miocenkiego (tzw. molasa), przykryte zazwyczaj osadami czwartorzędowymi (min. piaski, lessy, Żwirry; część tych osadów jest efektem zlodowaceń, a część- akumulacyjnej działalności rzek);

Na opisywanym obszarze występują również złoża surowców naturalnych: węgla kamiennego w okolicy Brzeszcz i Jawiszowic oraz gazu ziemnego (głównie metanu) w okolicy Dębowca.

5. Przyroda i jej ochrona

Relatywnie duża część obszaru Pogórza Śląskiego wchodzi w skład programu Natura 2000. Polega on na utworzeniu w krajach Unii Europejskiej wspólnego systemu obszarów objętych ochroną przyrody i opiera się na dwóch dyrektywach, tzw. dyrektywie ptasiej i dyrektywie siedliskowej.¹

Na obszarze Pogórza Śląskiego w ramach dyrektywy ptasiej wyznaczone zostały następujące obszary:

- Obszar „Dolina Górnej Wisły”: 24740 ha, w programie od kwietnia 2004 r.;
- Obszar „Stawy w Brzeszczach”: 3097 ha, w programie od października 2008 r.;
- Obszar „Dolina Dolnej Soły”: 4010 ha, w programie od października 2008 r.;
- Obszar „Dolina Dolnej Skawy”: 7389 ha, w programie od października 2008 r.

Natomiast w ramach dyrektywy siedliskowej ochronie podlega:

- Obszar „Pierściec” – ochrona letniej kolonii rozrodzkiej podkowca małego (łac. *Rhinolophus hipposideros*), która znajduje się w zabytkowym młynie w miejscowości Pierściec (wraz z obszarami żerowiskowymi powierzchnia obszaru wynosi 1702 ha.
- Obszar „Cieszyńskie Źródła Tufowe”, na który składają się cztery niezależne (obszary: Morzyk, Góra Jasieniowa, Kamieniec i Skarpa Wiślicka), a ochronie podlega zjawisko odkładania się przy stałych bądź okresowych strumieniach martwic wapiennych (tzw. tufów) przy udziale mchów brunatnych i glonów. Ochronie podlega w sumie 266 ha.

Ponadto na obszarze Pogórza Śląskiego znajdują się następujące:

1) rezerваты:

¹ Więcej o programie „Natura 2000” można znaleźć w skrypcie „Ochrona Przyrody” Jarosława Wójcika i Justyny Wójcik (Hareńczyk)

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

Nazwa	Data	Wielkość	Rodzaj	Przedmiot ochrony
„Kopce w Markłowicach”	1953 r.	14,77 ha	Leśny	Fragment naturalnego lasu grądowego z udziałem lipy oraz cennych gatunków w runie, np. cieszyńianka wiosenna.
„Lasek miejski nad Puńcówką”	1961 r.	7,73 ha	Florystyczny	Stanowisko cieszyńianki wiosennej w naturalnym lesie grądowym.
„Lasek miejski nad Olzą”	1961 r.	3,23 ha	Florystyczny	Stanowisko cieszyńianki wiosennej w naturalnym lesie grądowym.
„Skarpa Wiślicka”	1996 r.	24,17 ha	Leśny	Fragment buczyny oraz lęgu jesionowego.
„Morzyk”	1996 r.	10,25 ha	Leśny Torfowiskowy	Fragment lasu o charakterze grądu subatlantyckiego i buczyny karpackiej z występującym na jego terenie siedliskiem czynnych tufów wapiennych.
„Rotuz”	1967r.	21,24 ha	Torfowiskowy	Torfowisko wysokie oraz fragment boru bagiennego.

2) użytki ekologiczne:

Nazwa	Data	Wielkość	Gmina	Przedmiot ochrony
„Łąki na Kopcach”	2003 r.	15,22 ha	Cieszyn	Obszar łąk oraz lasów i zadrzewień z licznymi gatunkami roślin i zwierząt rzadkich i chronionych.
„Łęg nad Puńcówką”	2003 r.	1,06 ha	Cieszyn	Fragment lasu łęgowego rosnącego na terasie zalewowej Puńcówki.

Warto również zwrócić uwagę na występujące na opisywanym obszarze pomniki przyrody nieożywionej. Są to głazy narzutowe pochodzenia skandynawskiego w Bielsku-Białej, Rudzicy i w Pogórzu pod Skoczowem oraz odkrywka cieszyńitów i łupków fliszowych w Grodźcu. Ponadto w Cieszynie podlega ochronie w formie stanowiska dokumentacyjnego niewielka odkrywka cieszyńitów.

Swoistą ciekawostkę stanowi również fakt, iż udział obszarów chronionych w powierzchni Bielska-Białej wynosi aż 35,8%, co daje temu miastu trzecie miejsce w kraju, po Koszalinie i Kielcach.

6. Komunikacja

1. Dawne przejścia graniczne z Czechami:

Drogowe:

- Cieszyn – Český Těšín;
- Cieszyn-Boguszowice – Chotěbuz;
- Kaczyce Dolne – Karviná Ráj I;
- Kaczyce Górne – Karviná Ráj II.

Kolejowe:

- Cieszyn – Český Těšín,
- Zebrzydowice – Petrovice u Karviné (Petrovice pod Karwiną).

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

2. Ważniejsze drogi:

- Czechowice-Dziedzice – Bielsko-Biała – Cieszyn (na odcinku Bielsko-Biała – Cieszyn jest to fragment drogi S1);
- Wadowice – Andrychów – Kęty – Bielsko-Biała (docelowo fragment drogi S52, tzw. Beskidzkiej Drogi Integracyjnej);
- Żory – Skoczów;
- Jastrzębie-Zdrój – Cieszyn;
- Pawłowice – Cieszyn;
- Oświęcim – Kęty;
- Brzeszcze – Przeciszów;
- Zator – Andrychów;
- Zator – Wadowice.

3. Linie kolejowe:

- granica z Czechami – Zebrzydowice – Czechowice-Dziedzice – Brzeszcze – Oświęcim; zbudowana w 1855 r. (odcinek do Dziedzic) i 1856 r. (odcinek z Dziedzic do Oświęcimia), jako fragment Kolei Północnej („Uprzywilejowanej Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda”) łączącej Wiedeń z Krakowem;
- Cieszyn – Skoczów – Bielsko-Biała – Kęty – Andrychów – Wadowice; zbudowana w 1888 r., jako Kolej Miast Śląskich i Galicyjskich, początkowo biegła z Frydka do Kalwarii Zebrzydowskiej;
- Czechowice-Dziedzice – Bielsko-Biała; zbudowana w 1855 r., jako odnoga Kolei Północnej;
- Chybie – Skoczów; zbudowana w 1927 r., jako skrócenie drogi z Katowic do Cieszyna;
- Zebrzydowice – Cieszyn; zbudowana w 1934 r., jako najkrótsze połączenie Cieszyna z dawną Koleją Północną.

Ponadto przez Czeski Cieszyn przebiega kolei koszycko-bogumińska, która na odcinku do Bogumin została wybudowana w 1869 r., a na odcinku do Żyliny w 1871 r.

7. Historia

1. Pradzieje

Na obszarze Pogórza Śląskiego człowiek pojawił się stosunkowo wcześnie. Jego pojawienie się nie było jednak związane z chęcią osiedlenia się na tych terenach, a z bliskością naturalnych przejść transkarpaccich, takich jak Brama Morawska i Przełęcz Jabłonkowska. Osadnictwo ograniczały natomiast trudne w uprawie gleby, krótki okres wegetacji roślin oraz niekorzystne warunki klimatyczne.

Jednym z najstarszych, odkrytych na tym terenie siedlisk ludzkich, jest Góra Zamkowa w Cieszynie. Znaleziono na niej narzędzia kamienne (groty i ostrza) z okresu kultury szeleckiej (38-24 tys. lat p.n.e.). Ludność ta opuściła obszar Pogórza Śląskiego z powodu nasunięcia się lądolodu na obszar Nizy Europejskiego, a w konsekwencji znacznego pogorszenia się warunków klimatycznych.

Ludzie powrócili na ten teren w epoce kamienia. Świadczą o tym znalezione na obszarze Jaworza obozowiska ludności z mezolitu (ok. 9 tys. lat p.n.e.) oraz – odkryta w Cieszynie-Krasnej – neolityczna osada (ok. 5-2 tys. lat p.n.e.). Rozwój osadnictwa następuje we wczesnej epoce żelaza (900-700 lat p.n.e.) wraz z rozkwitem kultury łużyckiej. Stanowiska z tego okresu znaleziono m.in. w Międzywiciu pod Skoczowem, na Górze Zamkowej w Cieszynie i na Grojeckiej Górze nad Sołą.

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku
wewnętrznego!

W IV w. p.n.e. na terenie Pogórza Śląskiego pojawiło się – dominujące wtedy w Europie Zachodniej – osadnictwo celtyckie. Prawdopodobnie celtyckie plemię Kotynów założyło na cieszyńskiej Górze Zamkowej osadę obronną. Z tego okresu znaleziono sporo elementów ceramiki oraz celtycką złotą monetę i szklany paciorek. Możliwe, że na omawianym obszarze nałożyły się wpływy celtyckie z tradycjami łużyckimi. Kulturę powstałą z takiego połączenia określa się mianem puchowskiej.

Osadnictwo starożytne zamyka okres rzymski, z którego znaleziono pojedyncze monety z wizerunkami rzymskich cesarzy, co świadczy o kontaktach handlowych tutejszej ludności z cywilizacją rzymską.

W VI i VII w. n.e. na obszarze Pogórza Śląskiego pojawiło się słowiańskie plemię Gołężyców, które założyło osady w Podoborze (tzw. Stary Cieszyn, aktualnie Republika Czeska) i w Międzywiciu. Osada w Podoborze została zniszczona w trakcie najazdu państwa wielkomorawskiego. Nową osadę założono na Górze Zamkowej w Cieszynie.

Wschodnie krańce Pogórza Śląskiego leżały natomiast na terytorium Wiślan. Trudno mówić o granicy pomiędzy tymi plemionami, gdyż ostatnim grodem Gołężyców na wschodzie był wspomniany Międzywieć, a terytorium Wiślan sięgało maksymalnie doliny Wieprzówki. Pewne jest jednak, iż obydwie plemiona prowadziły ze sobą regularne walki.

W IX w. obydwie plemiona były pod wpływem państwa wielkomorawskiego, a po jego upadku (907 r.) i początku tworzenia się państwowości polskiej i czeskiej rozpoczął się długotrwały spór o przynależność tych terenów. Dominowała w nim strona polska, która już na przełomie X/XI w. utworzyła w Cieszynie kasztelanię graniczną. Spór ostatecznie zakończył pokój kłodzki (1137 r.), na mocy którego Śląsk Cieszyński przypadł Polsce, a jedynie zachodnie skrawki dawnego terytorium Gołężyców przypadły Czechom.

2. Średniowiecze

W 1138 r. na mocy testamentu Bolesława Krzywoustego nastąpił podział Polski na dzielnice. Opisywany teren w większości wchodził w skład dzielnicy śląskiej, którą otrzymał Władysław Wygnaniec (wygnany z Polski w 1146r.), jedynie kasztelania oświęcimska wchodziła w skład dzielnicy senioralnej. Po wygnaniu Władysława dzielnica śląska przypadła Bolesławowi Kędzierzawemu, ale po zbrojnych interwencjach cesarzy Konrada III (1146r.) i Fryderyka Barbarossy (1157r.), Bolesław Kędzierzawy zwrócił dzielnicę śląską spadkobiercom Władysława, którzy podzielili ją pomiędzy siebie. Teren Pogórza Śląskiego otrzymał Mieszko Płatonogi (syn Władysława Wygnańca), który był pierwszym władcą księstwa raciborskiego. W 1177 lub 1179 r. książę krakowski Kazimierz Sprawiedliwy przekazał Płatonogiemu kasztelanie oświęcimską i bytomską. Od tego czasu całość Pogórza Śląskiego należała do Śląska, a właściwie do księstwa raciborskiego. W 1202 r. w wyniku wojny o sukcesję po Bolesławie Wysokim (drugi syn Władysława Wygnańca), pomiędzy Henrykiem Brodatym (synem Wysokiego), a Mieszkiem Płatonogim (bratem Wysokiego), udało się temu drugiemu do księstwa raciborskiego przyłączyć Opole. W ten sposób powstało księstwo opolsko-raciborskie ze stolicą w Opolu.

Pod koniec XIII w. nastąpił podział tego księstwa. Najpierw w l. 1281-82 księstwo podzieliło się na części opolską i raciborską. W 1284 r. z księstwa opolskiego wydzielono księstwo bytomskie, a w 1290 r. z księstwa raciborskiego księstwo cieszyńsko-oświęcimskie. Jednak już w 1315 r. nastąpił jego podział na części cieszyńską i oświęcimską. Granicą pomiędzy nimi była rzeka Biała.

W 1327 r. Jan Luksemburczyk wyruszył zbrojnie na Kraków. Swoje pretensje do korony polskiej uzasadniał wcześniejszym zasiadaniem na polskim tronie Wacława II i Wacława III z dynastii Przemyślidów. Walki wygrał rezydujący już w Krakowie Władysław Łokietek, ale w międzyczasie doszło do hołdu lennego większości książąt śląskich. Złożyli go m.in. książęta Kazimierz Cieszyński i Jan I Scholastyk (książę oświęcimski). Większość Śląska znalazła się wtedy w strefie wpływów czeskich, a granica państwowa znalazła się niebezpiecznie blisko Krakowa. Sytuacja ta została potwierdzona w 1335 r. porozumieniem z Trenczyna i w 1339 r. tzw. „aktem

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku
wewnętrznego!

krakowskim”. Na ich mocy Jan Luksemburczyk za 20 tys. kop groszy praskich zrzekł się z pretensji do korony polskiej, ale za to Kazimierz Wielki musiał pogodzić się z utratą większości księstw śląskich (w tym cieszyńskiego i oświęcimskiego). Jednak już w 1346 r. domagał się on unieważnienia poprzedniego zrzeczenia się pretensji do ziem śląskich u papieża Urbana V, co prawdopodobnie się udało, choć nie zachowała się stosowna bulla papieska.

W 1404 r. mający problemy wewnętrzne w Rzeszy i Czechach Wacław IV Luksemburski zaproponował Władysławowi Jagiellowi zwrot „*całej ziemi śląskiej wraz z jej księstwami*”, ale polski król odmówił, nie chcąc się mieszać w sprawę śląską przed ostateczną rozprawą z Krzyżakami.

W 1445 r. nastąpił podział księstwa oświęcimskiego. W jego wyniku wyodrębniło się niewielkie i krótko istniejące księstwo zatorskie. W 1454 r. Jan (Janusz) IV Oświęcimski złożył hołd lenny Kazimierzowi Jagiellończykowi, natomiast w 1456 r. to samo uczynił Wacław I Zatorski. W 1457 r. Jan (Janusz) IV Oświęcimski sprzedał swoje księstwo królowi polskiemu za 50 tys. kop groszy praskich. To samo uczynił w 1494 Jan (Janusz) V Zatorski. Od tego momentu utrwaliła się granica pomiędzy Małopolską, a Śląskiem, która przebiegała Białą, Wisłą do wysokości Oświęcimia i Przemszą.

Okres średniowiecza to znaczny rozwój miast na omawianym terenie. Prawa miejskie otrzymały: Skoczów (zapewne 1267 r.), Oświęcim (1272 r.), Kęty (1277 r.), Zator (1292 r.), Cieszyn (pierwotna lokacja w XIII w., w 1374 r. nadano tzw. nowe prawa miejskie na wzór Wrocławia), Bielsko (XIII w., a w XIV przeniesione na prawo niemieckie) oraz Wadowice (1430 r.). Dzięki wielu przywilejom miasta te rozwijały się gospodarczo (np. prawo mili² i wyłączność wyszynku piwa w Cieszynie, prawo mili i wolnego składu soli w Bielsku, przywilej targowy w Kętach). Następował również rozwój osadnictwa wiejskiego. Szczególnie w XII i XIII w. lokowano na Pogórzu Śląskim wiele wsi na tzw. surowym korzeniu. Szczególnie intensywnie akcję osadniczą prowadził Władysław Opolski. Lokowano wtedy m.in. Jasienicę, Jaworze, Malec, Wieprz, Grodziec, Lipnik i wiele innych. Osadników sprowadzano głównie ze Śląska, Niemiec, a nawet Fryzji i Flandrii (Wilamowice) oraz z Moraw (Andrychów).

Można powiedzieć, iż pod koniec średniowiecza w znacznej mierze ukształtował się układ miejscowości na Pogórzu Śląskim.

3. Nowożytność

W XVI w. nastąpił upadek książąt cieszyńskich z dynastii piastowskiej. Od 1528 r. księciem był małoletni Wacław III Adam, aczkolwiek samodzielne rządy zaczął on pełnić dopiero od 1545 r. Wcześniej regentką była jego matka Anna Hohenzollern, a po jej śmierci czeski możnowładca Jan z Persztajmu. Z władzy regencyjnej zrezygnował on dopiero po wymuszeniu na Wacławie III Adamie małżeństwa ze swoją córką Marią oraz uzyskaniu w zastaw dóbr frydecko-misteckich. Dobra te w zasadzie już nigdy na stałe nie powróciły do księstwa cieszyńskiego, a w konsekwencji do Polski.

W 1560 r. książę przekazał jako uposażenie swojemu synowi Fryderykowi Kazimierzowi Frysztat (dzisiejsza Karwina) oraz Skoczów i Strumień, a w 1565 r. także Bielsko. Fryderyk Kazimierz zmarł w 1571 r. jeszcze za życia swojego ojca. Zdążył jednak dorobić się tak ogromnych długów, że w 1572 r. z księstwa cieszyńskiego trzeba było wydzielić i sprzedać dobra bielskie, frysztackie i frydeckie. Dobra te utworzyły samodzielne państwa stanowe, tj. takie, których władcy nie pochodzili z rodów książęcych. Pierwszym właścicielem państwa bielskiego został Karol Promnitz, dotychczasowy właściciel Pszczyny. W 1582 r. nabył je Adam Schafgotsch, a w 1592 r. Jan Sunnegh (Szunyog). Ród ten władał Bielskiem aż do 1724 r.

Ważną datą dla Księstwa Cieszyńskiego jest rok 1540, kiedy książę Wacław III Adam ustanowił luteranizm wyznaniem państwowym. Za jego czasów ponad 90% ludności księstwa była ewangelicka. W 1568 r. wydał on tzw. *Porządek kościelny*, który ustalał zasady wiary i kultu ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. W związku z nastaniem kontrreformacji i rosnącą presją ze

2 Przywilej handlowy, zgodnie, z którym na terenie o szerokości jednej mili wokół miasta wszystkie znajdujące się targi, składy, kramy, karczmy i jatki (miejsca, gdzie sprzedawano mięso z uboju) musiały być własnością miasta.

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

strony Habsburgów syn Wacława III Adama – książę Adam Wacław w 1610 r. powrócił do wiary katolickiej.

W 1625 r. umiera Fryderyk Wilhelm, syn Adama Wacława, ostatni legalny potomek Piastów cieszyńskich i w ogóle górnośląskich. Początkowo cesarz Ferdynand III Habsburg chciał przyłączyć księstwo do domeny swego rodu. Po namowach zgodził się jednak, aby władzę w księstwie sprawowała księżna Elżbieta Lukrecja, córka Adama Wacława, z zastrzeżeniem, iż po jej śmierci teren ten stanie się częścią bezpośredniego władztwa Habsburgów.

W okresie rządów Elżbiety Lukrecji jej księstwo zostało spustoszone przez wojska duńskie i dwukrotnie szwedzkie, walczące z Habsburgami w ramach wojny trzydziestoletniej. Teren ten nawiedzały również epidemie i klęski głodu, co spowodowało ekonomiczne i demograficzne załamanie się tego obszaru na ponad 100 lat.

W 1629 r. Elżbietą Lukrecją wydała rozporządzenie, w którym pozbawiła ewangelików w Cieszynie wszelkich praw, aczkolwiek nie było ono ściśle respektowane. Księżna zmarła w 1653 r., a władza przeszła bezpośrednio na królów czeskich, czyli de facto cesarzy austriackich, z rodu Habsburgów. Nie interesowali się oni zbyt peryferyjnym Cieszynem, co doprowadziło do stagnacji politycznej i gospodarczej trwającej do końca wieku. Ultrakatolicy Habsburgowie odebrali protestantom wszystkie kościoły, zabronili posiadania jakichkolwiek pism „heretyckich”, a wobec innowierców stosowali przemoc, konfiskaty i inne formy dyskryminacji. Wiele rodzin ewangelickich uciekło, a inni odprowadzali nabożeństwa potajemnie w odludnych i trudno dostępnych miejscach.

Prześladowania zlagodniały na początku XVIII w., kiedy to na mocy ugody z Altranstädt (1707 r.) Cesarz Józef I zezwolił na wybudowanie 6 protestanckich „kościółów łaski”. Jeden z nich, tzw. kościół Jezusowy, powstał w Cieszynie. Okres kontrreformacji zakończył się dopiero w 1781 r. dzięki wydaniu przez cesarza Józefa II *Patentu tolerancyjnego*. Zezwolono wtedy ewangelikom budować domy modlitwy (ale bez wieży) i prowadzić szkoły wyznaniowe. Wtedy m.in. powstał tzw. Bielski Syjon – dzielnica wybudowana na potrzeby miejscowej gminy ewangelickiej.

W samym Bielsku wiek XVII był nieco spokojniejszy niż w Cieszynie, aczkolwiek i to miasto było nawiedzane przez zarazy i kilkakrotnie pożary. W 1646 r. miasto zostało splądrowane przez Szwedów, a w 1682 r. najechane przez oddział Imre Thököly'ego, przywódcy antyhabsburskiego powstania kuruców.

Niemniej już na przełomie XVI/XVII w. Bielsko stało się głównym ośrodkiem handlowym i rzemieślniczym Śląska Cieszyńskiego, dystansując jego stolicę. Sukces miasta opierał się głównie na eksporcie sukna i innych wyrobów rzemieślniczych do Polski.

Trzeba również wspomnieć, iż ok. 1560 r. została założona przez sołtysa polskiego Lipnika wieś Biała. Osada ta rozwijała się szybko i intensywnie, co było spowodowane bliskością granicy i dobrymi warunkami naturalnymi dla sukiennictwa. Już ok. 1613 r. miejscowość została wydzielona jako samodzielna osada.

Nieco inaczej toczyły się dzieje ziem dawnych księstw oświęcimskiego i zatorskiego. W 1564 r. na sejmie warszawskim król Zygmunt August wydał przywilej inkorporacyjny uznający te ziemie za część składową Korony Polskiej. Od tej chwili księstwa te weszły administracyjnie w skład województwa małopolskiego jako powiat śląski. W XVII w. plagą Oświęcimia były pożary, a jego upadek rozpoczęło zniszczenie miasta w okresie potopu szwedzkiego.

Również Kęty zostały w tym okresie kilkakrotnie zniszczone: przez Szwedów w 1655 r., Rosjan w 1707 r. i wojska saskie w 1716 r. Pozytywne wydarzenie w mieście wiązały się natomiast z Janem z Kęt. Były to beatyfikacja (1680 r.), sprowadzenie relikwii (1702 r.), ogłoszenie Jana z Kęt patronem Polski (1737 r.) i kanonizacja (1767 r.).

Przez Szwedów całkowicie zniszczone zostały również Zator oraz Andrychów. Brak jest natomiast wzmianek o zniszczeniu Wadowic.

Druga połowa XVII i prawie cały XVIII w. to okres stagnacji politycznej i ekonomicznej obszaru leżącego na Pogórzu Śląskim. Jedynym jasnym punktem były śląskie Bielsko i leżąca po polskiej stronie Biała, która w 1723 r. uzyskała prawa miejskie (chełmińskie).

W 1754 r. Bielsko i okolice zostały przekształcone w księstwo, w którym władzę pełniła początkowo polska, a później austriacka rodzina książąt Sułkowskich. W przeciwieństwie jednak do

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

poprzednich właścicieli Sułkowsy prawie w ogóle nie interesowali się rozwojem miasta i jego mieszkańcami. Mimo tego intensywnie rozwijało się w Bielsku sukiennictwo. Przed sukiennikami otworzyły się nowe i chłonne rynki zbytu (Węgry, Turcja i Bałkany), a bielskie sukno uznawane było za jedno z najlepszych w monarchii habsburskiej.

Wpływ na rozwój Bielska i Białej bez wątpienia miał także intensywny przemysł różnych towarów pomiędzy tymi miejscowościami. Był on o tyle ułatwiony, że często po obu stronach granicy mieszkały osoby ze sobą spokrewnione.

Ważne wydarzenie miało miejsce w Białej w 1769 r. W bialskim ratuszu podpisano wtedy akt utworzenia Generalnej Rady Stanów Skonfederowanych. Był to naczelny organ władz konfederacji barskiej, który początkowo rezydował w Preszowie, a od 1771 r. w Cieszynie.

W 1767 r. doszło do praw Andrychowa. Stało się możliwe dzięki działaniom właściciela okolicy Stanisława Ankwicza, który wyjednał przywilej lokacyjny u Stanisława Augusta Poniatowskiego. Miasto wyrosło z części wsi Andrychów i do połowy XIX w. stanowiło oddzielny od wsi organizm.

W 1772 r. w związku z I rozbiorem Polski cały obszar Pogórza Śląskiego został przyłączony do Austrii (a w zasadzie do Imperium Habsburgów).

4. Pod zaborem austriackim

Wiek XIX nie obfitował w wiele wydarzeń historycznych na opisywanym obszarze. Bez wątpienia był to jednak ważny okres z punktu widzenia rozwoju gospodarczego tych ziem. Przede wszystkim wciąż intensywnie rozwijało się Bielsko, w którym doszło do swoistej rewolucji przemysłowej. Dominujące dotychczas sukiennictwo zostało wyparte przez włókiennictwo. Pod względem wielkości produkcji Bielsko było trzecim ośrodkiem włókienniczym w Austro-Węgrzech, a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości drugim ośrodkiem w kraju (po Łodzi). Potrzeby włókiennictwa spowodowały rozwój innych gałęzi przemysłu: metalowego, maszynowego oraz materiałów budowlanych. Bielsko nazywano wtedy „śląskim Manchesterem”. Przemysł był znacznie zdekoncentrowany. Na początku XX wieku w Bielsku istniało ponad 90 firm włókienniczych i podobna ilość metalowo-maszynowych. Większość z nich zatrudniała stosunkowo niewielką ilość robotników. Ludzie ci w przeważającej większości nie mieszkali w samym mieście, a w pobliskich wsiach. Ich praca była bardzo słabo wynagradzana, co przy wytwornym życiu fabrykantów i ich niewyobrażalnym bogactwie prowadziło do konfliktów społecznych oraz do rozwoju ruchu robotniczego. W 1868 r. założono Robotnicze Stowarzyszenie Oświatowe „Harmonia”, które wkrótce wymknęło się spod kontroli fabrykantów i stanowiło namiastkę partii politycznej. Działały również partie socjalno-demokratyczne: mająca polskie korzenie PPS i niemiecka DSAP. Dochodziło również do strajków, które niejednokrotnie osiągały swój cel, np. po strajku w 1872 r. podwyższono płace i powołano sąd przemysłowy. Organizowano także manifestacje z okazji święta pracy.

W XIX w. w Bielsku praktycznie całkowicie dominował żywioł niemiecki. Stosunkowo duże było również znaczenie zniemczonych Żydów, natomiast ludność polska stanowiła mniejszość. Niemcy skutecznie ograniczali napływ ludności polskiej. Bardziej przychylny stosunek do Polaków występował w okresie Wiosny Ludów i powstania styczniowego, kiedy władze zdominował nurt liberalno-ewangelicki, ale już kilka lat później przewagę zdobyły niemieckie tendencje nacjonalistyczne, a wszelkie pierwiastki polskości były wypierane z życia miasta.

Sami Polacy zaktywizowali się na początku XX w., kiedy do Bielska przybył ks. Stanisław Stojalowski. Dzięki m.in. jego staraniom udało się wybudować Dom Polski, w którym znalazły siedzibę polskie organizacje, m.in. „Sokół”. Budynek ten był wielokrotnie atakowany przez niemieckich szowinistów, a w czerwcu 1914 r. doszło nawet do tzw. bitwy nad Białą pomiędzy członkami Sokola, a niemieckimi bojówkarzami.

Podobna sytuacja miała miejsce w Białej. W XIX w. nastąpiła znacząca industrializacja miasta, co wiązało się również z jego intensywną germanizacją. Po 1869 r. w mieście wybuchł konflikt na tle narodowościowym, który spowodowany został wprowadzeniem w Galicji autonomii i urzędowego języka polskiego. Fakty te wywołały złość dominującego żywiołu niemieckiego, który

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku
wewnętrznego!

wielokrotnie starał się o oderwanie Białej od Galicji i przyłączenie jej do Śląska Cieszyńskiego. Pod koniec XIX w. Polacy doprowadzili do powstania Czytelni Polskiej oraz polskich szkół. Wreszcie w 1900 r. powołano „Sokoła”, co w pewien sposób powstrzymało dalszą germanizację miasta. Mimo tych działań Biała była jednak najbardziej zniemczonym miastem galicyjskim przed 1914 r.

Ciekawe wydarzenia działy się w XIX w. w Cieszynie. W 1805 r. w wyniku zagrożenia Wiednia przez wojska napoleońskie przeniósł się tutaj dwór cesarski oraz rząd monarchii austriackiej. Można więc powiedzieć, że Cieszyn był wtedy stolicą cesarstwa, co jednak nie przyniosło miastu szczególnych korzyści. W 1839 r. książę cieszyński arcyksiążę Karol Habsburg rozkazał rozebrać stary zamek piastowski, a na jego miejscu wybudować klasycystyczny pałac (tzw. Nowy Zamek). W 1846 r. u stóp Góry Zamkowej kazał wybudować działający do dzisiaj browar książęcy.

W drugiej połowie XIX w. w związku z dotarciem do Cieszyna linii kolejowej (fragmentu kolei koszycko-bogumińskiej) nastąpił przemysłowy rozwój części miasta, która leżała po zachodniej stronie Olzy. Nie był jednak tak intensywny jak chociażby niedalekiej Białej.

Warto również zaznaczyć, iż w odróżnieniu od końca XVII i większości XVIII w. Cieszynem zaczęli interesować się jego władcy z dynastii Habsburgów. W 1766 r. Księstwo Cieszyńskie zostało nadane przez cesarzową Marię Teresę jako lenno nowożeńcom: księciu Albertowi Sasko-Cieszyńskiemu (synowi króla polskiego Augusta III) i arcyksiężnej Marii Krystynie Habsburg (córcie cesarzowej Marii Teresy). Małżeństwo to było bezdzietne, ale zaadoptowało w 1791 r. 20-letniego arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga (młodszy syn cesarza Leopolda II, czyli wnuka cesarzowej Marii Teresy), którego potomkowie rządzą Cieszynem do 1918 r. Z linii tej wyodrębniła się później linia żywiecka.

O zwiększającym się znaczeniu Cieszyna na początku XIX w. świadczy budowa w tym mieście w l. 1910-1911 linii tramwajowej łączącej centrum miasta ze stacją kolejową zlokalizowaną w rozbudowującej się części miasta za Odrą. Linia ta miała ok. 1,8 km długości i funkcjonowała do 1921 r.

Wiek XIX nie wyróżnił się niczym szczególnym, jeśli chodzi o Oświęcim. Co prawda cesarz Józef II potwierdził wszystkie wcześniejsze przywileje, jakie miastu wystawili królowie polscy, a nawet nieznacznie je rozszerzył, to jednak było to miasto prowincjonalne. Pewien rozwój Oświęcimia związany był z doprowadzeniem do miasta Uprzywilejowanej Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda w 1856 r., kiedy to miasto stało się dość ważnym węzłem kolejowym. Kilka lat później większość Oświęcimia została strawiona przez pożar, a jego rozwój został w znaczny sposób zahamowany.

Ciekawe wydarzenia miały tutaj miejsce w 1866 r., kiedy w ramach tzw. wojny siedmioletniej pomiędzy Austrią a Prusami miasto zostało zaatakowane przez pruską kawalerię. Prusacy chcieli zdobyć ważny komunikacyjny most kolejowy na Sole. Mimo przewagi Prusaków Oświęcim i okolice zostały obronione głównie przez austriacki 1 Pułk Ułanów, w którym przede wszystkim służyli Polacy z okolic Krakowa, Wadowic i Nowego Sącza. Mimo tego zwycięstwa cała wojna została przegrana przez Austrię, która poniosła dotkliwe straty terytorialne i musiała zrezygnować z hegemonii wśród krajów niemieckich na rzecz Prus.

Nie specjalnie interesujące były XIX-wieczne dzieje Zatora. W 1778 r. dobra zatorskie zostały sprzedane ostatniemu staroście polskiemu Fryderykowi Piotrowi Duninowi. Od tamtej pory, aż do XX w. była to własność prywatna (m.in. Poniatowskich, Tyszkiewiczów, gałęzi wilanowskiej Potockich).

Warto wspomnieć, iż aż do 1918 r. cesarze austriaccy, a potem austro-węgierscy tytułowali się m.in. jako książę Oświęcimia i książę Zatora. Ziemie obydwu księstw wchodziły w latach 1815-1866 w skład Związku Niemieckiego, luźnej konfederacji państw niemieckich utworzonej na Kongresie Wiedeńskim, której przewodziła Austria.

Wiek XIX w Kętach to okres stagnacji. Miasto kilkakrotnie nawiedzały pożary oraz epidemie. W 1846 r. mieszkańcy obawiając się ataku ze strony okolicznych chłopów, jedyny raz w historii wytoczyli miejskie armatki na drogę prowadzącą do Starej Wsi. Obyło się jednak bez konieczności ich użycia. Sama rabacja galicyjska nie zebrała na Pogórzu Śląskim szczególnie krwawego żniwa, aczkolwiek dochodziło do związanych z nią incydentów. Powolny rozwój Kęt rozpoczął się

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

w II poł. XIX w. W 1867 r. założono pierwszy większy zakład – Fabrykę Wyrobów Wełnianych, a w 1888 r. do miasta doprowadzono kolej.

Koniec XVIII i pierwsza połowa XIX w. to dla Andrychowa przede wszystkim rozwój tzw. kolegacji chłopskich. Były to dobrze zorganizowane spółki chłopskie, które prowadziły interesy m.in. w Stambule, Aleksandrii, Wenecji czy Moskwie. Zyski chłopi rozdzielali pomiędzy siebie raz do roku w zależności od zainwestowanego kapitału. W 1866 r. doszło do połączenia wsi i miasta Andrychów w jeden organizm. W 1907 r. powstała natomiast Pierwsza Galicyjska Tkalnia Mechaniczna Wyrobów Bawełnianych „Bracia Czacowiczka”, co stanowiło początek rozwoju przemysłu w Andrychowie.

Jeśli chodzi o Wadowice to ważną datą był 1819 r., kiedy to stały się siedzibą cyrkułu (jednostki terytorialnej odpowiadającej w uproszczeniu powiatowi) oraz umieszczono tu koszary austriackiego 56 pułku piechoty. Istotne było również poprowadzenie pod koniec XVIII w. przez miasto „Pierwszego Galicyjskiego Traktu Handlowo-Pocztowego”. Początki przemysłu natomiast datuje się dopiero na pierwszą ćwierć XX w. Założono wtedy m.in. pierwsze zakłady przemysłu spożywczo-cukierniczego oraz fabrykę papieru.

5. Lata międzywojenne

W okresie I wojny światowej w Cieszynie przebywały duże ilości wojsk austriackich, a nawet przez pewien czas stacjonował tutaj Sztab Generalny. Po zakończeniu wojny i rozpoczęciu procesu kształtowania się niepodległych Polski i Czechosłowacji pojawił się problem przynależności terytorialnej ziem śląska cieszyńskiego.

W listopadzie 1918 r. w wyniku ustaleń polskiej Rady Narodowej Śląska Cieszyńskiego i jej czeskiego odpowiednika (Český Národní Výbor pro Slezsko) teren Śląska Cieszyńskiego podzielono według kryterium etnicznego z zastrzeżeniem, że to lokalne porozumienie musi zostać później zaakceptowane przez rządy centralne Polski i Czechosłowacji. Według tej umowy Polska miała otrzymać powiaty cieszyński, bielski oraz część powiatu frysztackiego.

Umowy tej nie uznały władze Czechosłowacji, które zażądały wycofania oddziałów polskich, aby uniemożliwić przeprowadzenie wyborów do polskiego Sejmu, które miały odbyć się 26 stycznia. Wobec polskiej odmowy w dniu 23 stycznia 1919 r. wojska czeskie wkroczyły na Śląsk Cieszyński w sile 16 tys. żołnierzy. Siły polskie wynosiły tylko 3 tys. słabo uzbrojonych żołnierzy i policjantów. Po kilku potyczkach (w jednej z nich zginął kpt. Cezary Haller, brat gen. Józefa Hallera) Czechom udało się oskrzydlić Cieszyn, z którego oddziały polskie wycofały się na linię Wisły. Wkrótce Czesi zajęli Cieszyn, Ustroń i Golezów. W dniach 28-30 stycznia 1919 r. doszło do nierozstrzygniętej bitwy pod Skoczowem. Po jej zakończeniu, w wyniku nacisków państw ententy doszło do zawieszenia broni i ustalenia nowej linii demarkacyjnej wzdłuż linii kolei koszycko-bogumińskiej.

Na początku lutego ustalono, że na spornym terenie odbędzie się plebiscyt. Nie doszło jednak do niego, gdyż latem 1920 r. Czesi wykorzystując trudne położenie Polski (wojska radzieckie pod Warszawą) przeforsowali na konferencji w belgijskiej miejscowości Spa³, aby o podziale Śląska Cieszyńskiego zdecydowały mocarstwa zachodnie bez przeprowadzania plebiscytu. Będąc w trudnej sytuacji Polacy przystali na to i w dniu 28 lipca 1920 r. (a więc już po zakończeniu konferencji w Spa) Rada Ambasadorów zdecydowała o przyznaniu Czechom większości spornych terenów z Trzyńcem, Karwiną, Jabłonkowem i zachodnimi dzielnicami Cieszyna. W wyniku takiego podziału ok. 140 tys. osób narodowości polskiej znalazło się po czechosłowackiej stronie granicy. W ten sposób powstało zamieszkane w większości przez Polaków Zaolzie.

Kolejny konflikt graniczny na tym terenie miał miejsce w 1938 r. Władze polskie wykorzystując naciski hitlerowskie na rząd Czechosłowacji oraz przyzwolenie mocarstw zachodnich na zmiany graniczne, wystosowały ultimatum żądające oddania Polsce Zaolzia. Przygotowane były również plany rozwiązania siłowego, doszło także do aktów dywersji. Rząd czechosłowacki ugiął się

3 Był to międzynarodowy organ wykonawczy powołany na mocy traktatu wersalskiego działający w l. 1920-1931. W jej skład wchodził francuscy ambasadorowie Wielkiej Brytanii, Włoch, Japonii i USA (po ich ustąpieniu Belgii), obradujący pod przewodnictwem przedstawiciela Francji.

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

przed ultimatum i 1 października zgodził się przekazać Polsce sporne terytorium, na które wkrótce wkroczyli żołnierze polscy. Akt ten miał miejsce w tym samym czasie, kiedy Niemcy zajmowali Kraj Sudecki i inne tereny przyznane im podczas Konferencji Monachijskiej. Nie jest w związku z tym nadużyciem stwierdzenie, że Polska wzięła wtedy udział w rozbiórze Czechosłowacji.

W 1925 r. do Białej dołączono Lipnik, a rok później zmieniono nazwę miejscowości na Biała Krakowska. Lata międzywojenne to okres dynamicznego rozwoju Bielska i Białej. Co prawda zaraz po zakończeniu wojny i przyłączeniu tych miast do Polski zaostrzyły się konflikty polsko-niemieckie na tle narodowościowym, ale po pewnym czasie udało się je załagodzić. Cały czas miała miejsce polityka intensywnej polonizacji (wprowadzenie urzędowego języka polskiego, polskich nazw ulic, polskiego szkolnictwa), którą wspierał wojewoda śląski Michał Grażyński. W 1930 r. pierwszy raz od setek lat burmistrzem miasta został Polak. Pomimo tych działań aż do 1939 r. Niemcy zachowali swoją przewagę gospodarczą, a Bielsko było najbardziej „niemieckie” na polskim Śląsku.

Lata międzywojenne były w zasadzie okresem stagnacji, jeśli chodzi o Oświęcim. Co prawda w 1929 r. powołano do życia powiat oświęcimski, ale już trzy lata później został on zlikwidowany. Ważną datą dla miasta był rok 1924, kiedy oddano do użytku żelbetowy most na Sole pod oświęcimskim zamkiem.

Z kolei dla Zatora ważny był rok 1934, kiedy to miastu ponownie nadano prawa miejskie, których zostało pozbawione w 1896 r.

Lata międzywojenne to okres powolnego rozwoju Kęt, Andrychowa oraz Wadowic. Andrychów zaczął rozwijać się nawet jako miejscowość lotniskowa. Wybudowano wtedy krytą pływalnię i wielofunkcyjny stadion miejski, a także wytyczono trasy narciarskie i szlaki turystyczne. Rozwój Wadowic miał związek natomiast ze stacjonowaniem w tym mieście 12 pułku piechoty. W tym czasie miało również wydarzenie, które dopiero po latach zaowocowało rozkwitem i ogólnościatowym rozgłosem Wadowic. Otóż 18 maja 1920 r. urodził się tutaj Karol Wojtyła, późniejszy papież Jan Paweł II.

6. Kampania wrześniowa

Zgodnie z planem operacyjnym „zachód”, czyli planem opracowanym w 1939 r. na wypadek wojny z Niemcami obszar m.in. Pogórza Śląskiego miał być broniony przez Armię Kraków (dow. gen. Antoni Szylling). Armii tej podporządkowano Grupę Operacyjną „Bielsko” (dow. gen. Mieczysław Boruta-Spiechowicz), która miała osłaniać kierunek na Kraków od południowego-zachodu. W skład GO „Bielsko” wchodziły przede wszystkim 6 Dywizja Piechoty (dow. gen. Bernard Mond) i 21 Dywizja Piechoty Górskiej (dow. gen. Józef Kustron).

Dnia 1 września 1939 r. ok. godz. 5 rano lotnictwo niemieckie rozpoczęło ostrzał polskich pozycji w Cieszynie. Miasto bronił 4 Pułk Strzelców Podhalańskich (będący częścią 21 DPG), którego miastem garnizonowym był właśnie Cieszyn. Podjednostki niemieckiej 45 DP podjęły próbę otoczenia miasta od północy w rejonie Boguszowic, przeprawiając się przez bród na Olzie. Polakom udało się je powstrzymać, ale ok. godz. 14 przyszedł rozkaz od generała Kustronia wycofania się do Bielska, ok. godz. 15 wysadzono wszystkie trzy mosty na Olzie, a ok. godz. 16 ostatni żołnierze Polscy opuścili Cieszyn, do którego wkrótce weszli hitlerowcy.

1 września doszło również do walk w Brzeźcach kilka kilometrów na zachód od Pszczyny. Oddziały 6 DP trzykrotnie powstrzymały nacierające czołgi 5 DPanc. Mimo tego wieczorem przyszedł zaskakujący rozkaz odwrotu na pozycję zasadniczą na linii Pszczyna-Goczałkowice. 2 września rano Niemcy w sile ok. 130 czołgów przełamują polskie pozycje w rejonie Goczałkowic i atakują od południa kolejny fragment polskiej obrony na przedmieściach Pszczyny. Powstaje ok. 2-3 km wyrwa w polskiej linii, przez którą na Ćwiklice uderza ok. 280 czołgów niemieckich. Oddziały te dostrzegły będące w trakcie przemarszu odwody 6 DP, które zostały dosłownie rozjechane przez czołgi.

Walki z 1 i 2 września 1939 r. określa się mianem Bitwy Pszczyńskiej. Wojsko polskie straciło w niej ponad 440 Żołnierzy. Konsekwencją porażki było wycofania polskich wojsk z całego obszaru Górnego Śląska oraz konieczność wycofania oddziałów z Pogórza Śląskiego. Co prawda jeszcze

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku
wewnętrznego!

popołudniu 2 września gen. Kustroń szykował swoje pododdziały do kontruderzenia w rejonie Pszczyny od strony Bielska, ale wobec realnej groźby otoczenia 21 DPG otrzymał rozkaz od dowódcy Armii Kraków, aby odskoczyć, aż na linię Skawy w rejonie Wadowic, co uczynił w nocy 2/3 września. Tym sposobem Bielsko zostało zdobyte przez hitlerowców bez walki. Polacy wysadzili jedynie tunel kolejowy obok hotelu „Prezydent”. W trakcie wymarszu wojsk polskich uaktywnili się niemieccy dywersanci, ale dzięki zdecydowanej postawie polskich podoficerów zostali unieszkodliwieni. Dnia 3 września rano hitlerowcy zostali entuzjastycznie powitani przez niemieckojęzyczną ludność miasta.

Po bitwie pszczyńskiej 6 DP w zasadzie została rozbita, aczkolwiek jej ocalałe pododdziały podjęły próbę samodzielnego przedostania się na zachód. Mjr. Piotrowi Rybie udało się zebrać ponad 200 Żołnierzy i 3 września zaczął przedzierać się z nimi na zachód. Zgrupowanie to zostało zauważone pod wsią Międzyrzecze i przez cały dzień atakowane przez nieprzyjaciela, ale las, w którym schronili się Polacy nie został zdobyty. W nocy zdziesiątkowany oddział przeprawił się przez Wisłę w Woli i przedostał do wsi Harmężę, a następnie znalazł się pod Rajskim. Major zdecydował, że najkrótsza i najbezpieczniejsza droga na zachód prowadzi przez park dworski. Niestety nie wiedział, że w pałacu urządził swoją kwaterę dowódca 5 DPanc gen. Heinrich von Viettinghoff-Scheel. Doszło do walki, w której Polacy zabili nawet kilku oficerów niemieckich, ale wobec szybko przybywających posiłków wroga musieli zacząć uciekać w stronę Soły. Niestety tego dnia – chcąc utrudnić przeprawy Niemcom – w Porąbce zostały podniesione śluzы, przez co rzeka była bardzo wezbrana. Polacy znaleźli się w śmiertelnej pułapce i prawie wszyscy zostali zabici bądź wzięci do niewoli. Wielu również utonęło. Sam mjr Ryba wraz z kilkunastoma żołnierzami ukrył się w zaroślach, następnego dnia przeprawił się przez Solę pod Osiekiem i po ok. 50 km marszu zameldował się gen. Mondowi w sztabie 6 DP w Skawinie. W tzw. bitwie pod Rajskim zginęło ponad 200 żołnierzy polskich przy minimalnych stratach nieprzyjaciela.

Warto również wspomnieć o polskim lotnictwie, które stacjonowało na początku września 1939 r. na obszarze Pogórza Śląskiego. Na lotnisku w Aleksandrowicach pod Bielskiem (powstałym w 1936 r.) zamaskowano klucz 4 samolotów myśliwskich PZL P.11c⁴ z 3 Dywizjonu 2 Pułku Lotniczego z Krakowa. 1 września 1939 r. 2 samoloty udały się na patrol w rejon Cieszyna, gdzie udało im się strącić jeden samolot nieprzyjaciela. W sumie klucz zestrzelił trzy samoloty wroga przy stracie jednego, rozbitego podczas lądowania. Pozostałe ewakuowano w stronę Krakowa.

Natomiast w Palczowicach pod Zatorem stacjonowała 23 Eskadra Obserwacyjna. Składała się ona z 7 słabo uzbrojonych samolotów obserwacyjnych RWD-14 „Czapla”. Kilka samolotów z tej eskadry wzięło udział w lotach rozpoznawczych w rejonie Śląska Cieszyńskiego. Dwa z nich po ciężkich uszkodzeniach zadanych przez niemiecką obronę przeciwlotniczą zostały rozbite podczas lądowania. 2 września pozostała część eskadry przemieściła się na wschód.

Podsumowując planowana zasadnicza linia obrony Pszczyna – Bielsko – Żywiec, którą miano bronić przez dłuższy czas, została na długości całego odcinka na Pogórzu Śląskim zdobyta przez Niemców już 2 września, a następnego dnia zasadnicze wojska polskie w odskoku osiągnęły linię Skawy tym samym pozostawiając Pogórze Śląskie pod okupacją hitlerowską na ponad pięć lat.

7. Okupacja hitlerowska

Dnia 8 października 1939 r. dekretem Adolfa Hitlera całość Pogórza Śląskiego została włączona w skład III Rzeszy. Tereny te stały się częścią Prowincji Górny Śląsk (Provinz Oberschlesien) ze stolicą w Katowicach.

Na anektowanych terenach szybko zlikwidowano wszelkie przejawy polskości. Wielu Polaków zamordowano (w szczególności inteligencję i duchowieństwo), wysłano do obozów koncentracyjnych, bądź wywieziono na roboty w głąb Rzeszy. Wielu musiało uciekać do Generalnej Guberni. Pozostałą część poddano intensywnej germanizacji.

Już od 1939 r. zaczęła się eksterminacja ludności żydowskiej. W Białej, Kozach i Kętach utworzono getta, z których Żydów wywieziono w późniejszym czasie do obozu zagłady w Oświęcimiu.

⁴ Jedyne ocalałe egzemplarze tego samolotu znajduje się w Muzeum Lotnictwa w Krakowie.

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

Sam obóz w Oświęcimiu (Auschwitz I) został zorganizowany wiosną 1940 r. Decyzję o jego utworzeniu podjął Heinrich Himmler w kwietniu po inspekcji dawnych koszarów II batalionu 73 Pułku Piechoty Wojska Polskiego, którą przeprowadził Rudolf Höß (Hoess). Pierwszy transport 728 Polaków przybył do Oświęcimia z Tarnowa 14 czerwca 1940 r. Chcąc uniemożliwić porozumiewanie się więźniów z okolicznymi mieszkańcami Niemcy wysiedlili ludność większość wsi w okolicy obozu, m.in. z Pław, Brzezinki, Rajska, Babic, Broszkowic i Harmęży, a ludność wielu kolejnych (m.in. Nowej Wsi, Witkowic, Osieka, Polanki Wielkiej) wysiedlono zastępując ją ludnością niemiecką.

W październiku 1941 r. rozpoczęto budowę obozu Auschwitz II (Birkenau), który wkrótce został wskazany przez Himmlera jako miejsce „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”. Wykonywanie tego zbrodniczego planu rozpoczęto wiosną 1942 r. W pierwszej połowie 1943 r. oddano do użytku specjalnie wybudowane komory gazowe i krematoria. Wcześniej eksterminacja Żydów odbywała się w improwizowanych komorach na terenie obozu Auschwitz I i w przerobionych budynkach opuszczonych przez mieszkańców Brzezinki (tzw. czerwony domek i biały domek). Ostatni raz użyto komory gazowej i krematoriów 28 listopada 1944 r.

W październiku 1942 r. założono obóz Auschwitz III w Monowicach. Miał on charakter ciężkiego obozu pracy o charakterze przemysłowym. Został stworzony dla potrzeb koncernu IG Farben, który w Monowicach wybudował, a następnie użytkował zakłady chemiczne.

Poza trzema głównymi obozami (Auschwitz I, II i III) w okolicach Oświęcimia stworzono sieć podobozów, których było ponad 40. Już w sierpniu 1944 r. wobec zbliżających się wojsk radzieckich Niemcy postanowili zlikwidować obóz i zatrzeć ślady jego działalności. Rozpoczęła się sukcesywna ewakuacja więźniów w głąb Rzeszy za pomocą wielodniowych i wyczerpujących marszów śmierci. Główny marsz odbywał się na trasie Oświęcim – Wodzisław Śląski (63km). W styczniu 1945 r. hitlerowcy masowo palili akta obozowe, wysadzili krematoria oraz podpalili magazyny zrabowanego mienia (tzw. Kanadę). 27 stycznia 1945 r. obóz został wyzwolony przez 100 Lwowską Dywizję Piechoty, ale wolności doczekało tutaj tylko ok. 7,5 tys. więźniów, z czego wielu wkrótce zmarło.

Szacuje się, że w obozie Auschwitz-Birkenau zginęło ok. 1,1 mln Żydów z całej Europy oraz ok. 150 tys. Polaków.

Do wiosny 1946 r. był obóz hitlerowski był wykorzystywany jako przejściowy obóz dla jeńców niemieckich, natomiast 16 kwietnia 1947 r. odbyła się tutaj publiczna egzekucja wieloletniego komendanta obozu Rudolfa Hößa, co w pewien sposób zakończyło tragiczną historię tego miejsca.

Warto również wspomnieć o bohaterskiej postawie wielu mieszkańców Oświęcimia i okolic, którzy narażając życie pomagali więźniom. Dostarczali im żywność, lekarstwa, środki opatrunkowe oraz korespondencję. Niejednokrotnie pomagali również osobom, którym udało się z obozu uciec. Wielu zostało przez to osadzonych w obozie bądź zapłaciło życiem.

W okresie okupacji hitlerowskiej na całym obszarze Pogórza Śląskiego już od jesieni 1939 r. działały polskie organizacje konspiracyjne (np. Narodowa Organizacja Wojskowa w Bielsku). Ich działalność koncentrowała się na licznych sabotażach przemysłowych, akcjach represyjnych wobec osadników niemieckich, likwidacji miejscowych konfidentów i zdrajców oraz pomocy w przerzucie uciekinierów i jeńców do Generalnej Guberni. Rozwinęło się także konspiracyjne nauczanie. Warunki terenowe nie pozwoliły natomiast na rozwinięcie działalności stricte partyzanckiej na obszarze Pogórza Śląskiego.

Pogórze Śląskie zostało zajęte w styczniu i lutym 1945 r. przez jednostki 4 Frontu Ukraińskiego. Wkrótce władzę na tym terenie przejęli komuniści.

8. Lata najnowsze

Tuż po zakończeniu II wojny światowej Rosjanie rozpoczęli wielką akcję rabowania mienia polskiego i wywożenia go do ZSRR. Polakom udało się jednak ocalić część zakładów (m.in. maszyny kopalni w Brzeszczach), dzięki czemu relatywnie szybko uruchomiono produkcję

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

w wielu zakładach. Szczególnie produkcja przemysłowa Bielska miała znaczący wkład w odbudowę kraju.

Wkrótce po wojnie zmuszono również do wyjazdu większość ludności niemieckojęzycznej z Cieszyna, Bielska, Białej i okolic. Dobra sytuacja mieszkaniowa w tych miastach sprawiła, że wkrótce zasiedliły się one polską ludnością okolicznych wsi oraz wysiedleńcami z kresów wschodnich.

Jeśli chodzi o Zaolzie to decyzją Stalina powrócono do polsko-czechosłowackiej granicy sprzed 1938 r., mimo, iż po zakończeniu II wojny światowej wojsko polskie obsadziło sporne tereny. Zostało jednak zmuszone do wycofania się przez Armię Czerwoną.

Wciąż niespokojna była sytuacja polityczna. W okolicach Cieszyna, a zwłaszcza Bielska rozwinęło się podziemie antykomunistyczne (WiN, NSZ). Należy wspomnieć tutaj działalność Henryka Flame ps. Bartek, który zgromadził oddziały liczące ponad trzystu dobrze wyszkolonych partyzantów. Pomimo początkowo dużej aktywności (m.in. zajęcie Wisły w dniu 3 maja 1946 r.) oddziały te zostały zlikwidowane, a sam Henryk Flame zamordowany 1 grudnia 1947 r. W likwidacji zgrupowania *Bartka* dużą rolę odegrał agent UB Henryk Wendrowskiego. W wyniku zorganizowanej przez niego prowokacji w zasadzce zamordowanych zostało co najmniej 167 partyzantów. W latach późniejszych Wendrowski, niejako w uznaniu zasług, był m.in. ambasadorem PRL w Kopenhadze. Podziemie antykomunistyczne zostało całkowicie zlikwidowane na tym terenie do 1950 r.

W 1947 r. decyzją Sejmu powołano na terenie obozów Auschwitz I i II Muzeum Państwowe, które w 1979 r. zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Przyrody UNESCO. W tym samym roku na terenie obozu miała miejsce Msza Św., w której wzięło udział ponad 500 tys. ludzi, a którą celebrował Jan Paweł II. W jej trakcie ogłoszono beatyfikację Edyty Stein. Aktualnie Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau odwiedza rocznie ok. 600 tys. osób, mniej więcej połowa spoza Polski.

W 1951 r. połączono w jeden organizm miejski Bielsko i Białą. Miejscowości te wcześniej połączyli już hitlerowcy w okresie okupacji, ale w 1945 powrócono do przedwojennego podziału. Miasto intensywnie się rozbudowywało. W latach 70-tych stało się relatywnie dużym miastem przemysłowym. O jego znaczeniu świadczy fakt, iż w latach 1975-1998 było stolicą województwa bielskiego, które było najmniejszym województwem w Polsce.

Jeśli chodzi o Wadowice to miasto zaistniało na arenie międzynarodowej po 1978 r., kiedy Karol Wojtyła został wybrany papieżem. Odwiedzał on swoje rodzinne miasto w 1979, 1991 i 1999 r. W 2006 r. Wadowice odwiedził papież Benedykt XVI.

Współcześnie miasta Pogorza Śląskiego przeżywają w większości czasy rozkwitu w związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej, korzystnym położeniem oraz rozwojem turystyki. Ale to współczesność, a jej się nie opisuje. Współczesność się tworzy.

8. Przemysł

Opisywany teren jest bez wątpienia najbardziej uprzemysłowionym obszarem w polskiej części Karpat. Stopień uprzemysłowienia jest na tyle duży, iż już od I poł. XIX w. możemy mówić o zaczątkach Bielskiego Okręgu Przemysłowego (BOP). Jego powstanie spowodowane było z jednej strony dogodnym położeniem geograficznym (bliskość Śląska, Moraw i Małopolski), a z drugiej czynnikami geopolitycznymi (granica na Białej od 1327 – 1918 r.) oraz bliskością surowców. Aktualnie BOP jest jedynym z 11 okręgów przemysłowych w Polsce, a czwartym, jeśli chodzi o wielkość produkcji (ok. 4,5% PKB kraju).

Głównym ośrodkiem produkcyjnym jest oczywiście Bielsko-Biala. W XIX w. miejscowość ta znana była z przemysłu włókienniczego (zwłaszcza wełnianego, dziewiarskiego i lnianego). W XX w. miasto słynęło głównie z produkcji samochodów osobowych w założonej w 1971 r. Fabryce Samochodów Małolitrażowych (FSM). Produkowano tu głównie Syrenki, Fiaty 126p oraz Fiaty Cinquecento. W 1992 r. FSM została przejęta przez grupę Fiat Auto i przekształcona w spółkę Fiat Auto Poland S.A. W 2000r. w Bielsku-Białej wstrzymano produkcję samochodów, przenosząc ją

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

całkowicie do Tychów. Ostatnia seria Fiatów 126p nazwana została „Maluch Happy End” (1000 szt.). W Bielsku-Białej natomiast rozpoczęto produkcję podzespołów (głównie silniki i skrzynie biegów), która trwa do dnia dzisiejszego.

Ponadto w Bielsku-Białej rozwinięty jest przemysł maszynowy (Fabryka Maszyn Włókienniczych „Befama”), maszyn elektryczny (Fabryka Maszyn Elektrycznych „Indukta”), zakłady lotnicze (produkcja samolotów EM-11C Orka). Są tutaj również zakłady produkujące aparaty elektryczne, akumulatory, śruby, piły, narzędzia, a także zakłady odzieżowe i mięsne. Nie można również zapomnieć o wytwórni wódek gatunkowych „Polmos Bielsko-Biała”. W Bielsku-Białej zlokalizowane są również cztery obszary Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (ok. 150 firm i ok. 32 tys. miejsc pracy), a także Bielski Park Przemysłowy i Usługowy

Równie stare tradycje przemysłowe ma Andrychów. Już od XVI w. rozwijało się tutaj tkactwo oparte na uprawianym w okolicach lnie, a później na importowanej bawełnie. W 1908 r. powstała tutaj bardzo nowoczesna Pierwsza Galicyjska Tkalnia Mechaniczna Wyrobów Bawełnianych „Bracia Czechowiczka”. Zniszczyli ją hitlerowcy w 1945 r. Aktualnie jej tradycje kontynuowane są przez Andrychowskie Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Andropol” S.A.

Warto również wspomnieć o powstałej w 1946 r. Andrychowskiej Fabryce Maszyn (AFM), specjalizującej się w produkcji obrabiarek oraz o działającej od 1945 r. Wytwórni Silników Wysokoprężnych Andoria S.A. (obecnie w stanie likwidacji, ale z powodzeniem działa spółka córka Andoria-Mot Sp. z o.o.).

Sporą ilość zakładów przemysłowych można również znaleźć w Cieszynie. Rozwiniął się tu przemysł elektromaszynowy (elektronarzędzia Celma), chemiczny (Polifarb Cieszyn), lekki (zakłady dziewiarskie, wytwórnia zamków błyskawicznych) i spożywczy (m.in. Zakłady Przemysłu Cukierniczego „Olza”). Do dzisiaj funkcjonuje również Bracki Browar Zamkowy w Cieszynie, założony w 1846 r. przez arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga.

W Kętach funkcjonują obecnie zakłady metali lekkich, urządzeń hutniczych, przemysłu wełnianego, materiałów budowlanych oraz wytwórnia pomocy naukowych.

W Wadowicach rozwiniął się głównie przemysł spożywczy. Mieści się tutaj siedziba jednej z największych firm tej branży „Maspeks”, a także m.in. Zakłady Przemysłu Cukierniczego „Skawa” oraz Fabryka Papieru i Tektury.

W Skoczowie natomiast rozwinięty jest przemysł wełniany (fabryka koców Pledan) i skórzany. Znajdują się tu również zakłady wyrobu materiałów budowlanych i odlewnia Żelaza.

W skład BOP'u wchodzi również Czechowice-Dziedzice, gdzie znajduje się m.in. Kopalnia Węgla Kamiennego „Silesia”, rafineria ropy naftowej (wchodząca w skład Grupy Lotos S.A.) oraz walcownia metali.

Kilka słów należy również poświęcić miejscowości wchodzącym już w skład Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (GOP), a leżącym na Pogórzu Śląskim. W szczególności należy tu wymienić oświęcimskie zakłady chemiczne Dwory Sp. z o.o. wchodzące aktualnie w skład Grupy Synthos (wyrób m.in. kauczuków i lateksów) oraz Kopalnię Węgla Kamiennego „Brzeszcze”, która w l. 2005-2010 połączona była z KWK Silesia w Czechowicach-Dziedzicach. Obecnie KWK Brzeszcze wchodzi w skład Kompani Węglowej S.A. Historia tej kopalni sięga 1898 r., kiedy to krakowski prawnik i działacz polityczny dr Arnold Chaim de Porada Rapaport prowadził zakończone sukcesem wiercenia w okolicach Kaniówka, Skidzinia i Brzeszcz.

9. Turystyka

1. Szlaki architektury drewnianej.

Przez opisywany obszar przebiegają szlaki architektury drewnianej województwa śląskiego oraz małopolskiego. Jeśli chodzi o Szlak Architektury Drewnianej Województwa Śląskiego to jego Trasa Pszczyńska przebiega przez kościoły w Starej Wsi, Bielowicku, Zamarskach, Kończykach

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

Wielkich i Kaczycach, ponadto na Trasie Głównej znajduje się Dom Tkacza w Bielsku-Białej, a na Trasie Beskidzkiej zarówno kościół w Bielowicku, jak i Dom Tkacza.

Natomiast na Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Małopolskiego, a dokładnie na Trasie Jurajsko-Oświęcimskiej, znajdują się kościoły w Graboszycach, Nidku, Osieku i Brzeszczach-Jawiszowicach.

2. Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego.

Utworzony w 2006 r. (prace trwały od 2004 r.). Na obszarze Pogórza Śląskiego w jego skład wchodzi Muzeum Techniki i Włókiennictwa w Bielsku-Białej oraz Dworzec PKP w Bielsku-Białej z 1890 r. Warto wspomnieć, że corocznie przy obiektach wchodzących w skład tego szlaku odbywa się Industriada, czyli Święto Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego.

3. Szlak ewakuacji więźniów oświęcimskich

Szlak niebieski. Biegnie drogą, jaką w styczniu 1945 r. przebyli więźniowie obozu Auschwitz, tj. z Oświęcimia do Wodzisławia Śląskiego.

4. Szlaki spacerowe

W ostatnich latach wiele lokalnych samorządów terytorialnych przygotowało całkiem interesującą ofertę lokalnych szlaków spacerowych. W szczególności warto zwrócić uwagę na Skoczów (Szlak Sarkandrowski, Szlak Morcinkowski, Szlak Skoczowskich Zabytków) oraz Cieszyn (Szlak Kwitnącej Magnolii).

10. Zabytki

1. Kościoły drewniane:

- Bielowicko (pw. św. Wawrzyńca, XVIII w. (1701 r.));
- Bielsko-Biała – Mikuszowice (pw. św. Barbary, XVII w. (1690 r.));
- Brzeszcze-Jawiszowice (pw. św. Marcina, XVII w. (1692 r.));
- Głębowice (pw. MB Szkaplerznej, XVI w. (1518 r.));
- Graboszyce (pw. św. Andrzeja, XVI w. (1585 r.));
- Grojec (pw. św. Wawrzyńca, XVIII w. (1727 r.));
- Kaczyce (pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, XVII w. (1620 r.)) - przeniesiony w l. 1971-72 z Ruptawy k. Jastrzębia-Zdroju;
- Kończyce Wielkie (pw. św. Michała Archanioła, XVIII w. (1777 r.)) - największy kościół drewniany na Pogórzu Śląskim;
- Nidek (pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza, XVI w.);
- Osiek (pw. św. Andrzeja, XVI w. (1538-1549));
- Polanka Wielka (pw. św. Mikołaja, XVI w.);
- Poręba Wielka (pw. św. Bartłomieja, XVI w.);
- Radocza (pw. Przemienienia Pańskiego, XVI w.);
- Stara Wieś (pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, XVI w. (1522 r.));
- Zamarski (pw. św. Rocha, XVIII w. (1731 r.));

2. Kościoły murowane:

- Bestwina (pw. Wniebowzięcia NMP, XVI w. (1577 r.));

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku
wewnętrznego!

- Bielsko-Biała (katedra św. Mikołaja, XV w.; obecny kształt z l. 1909-1911;
- Bielsko-Biała (kościół Zbawiciela (katedra ewangelicka), XVIII w. (1782-1790);
- Bielsko-Biała (pw. Opatrzności Bożej z II poł. XVIII w.);
- Bielsko-Biała (gotycki kościół w Starym Bielsku pw. św. Stanisława, XIV w.);
- Bielsko-Biała (pw. św. Trójcy, XVII w. (1604-1608), kościół garnizonowy);
- Cieszyn (rotunda św. Mikołaja, XI w.);
- Cieszyn (pw. św. Marii Magdaleny na placu Dominikańskim, XIII/XIV w.);
- Cieszyn (pw. św. Jerzego, XIV/XV w.);
- Cieszyn (pw. św. Trójcy, XVI/XVII w., na placu Londzina);
- Cieszyn (ewangelicki Kościół Jezusowy, XVIII w., jeden z tzw. kościołów łaski);
- Kety (pw. śś. Małgorzaty i Katarzyny, XVII w. (1685 r.));
- Kęty (pw. św. Jana Kantego, XVII w. (1648 r.));
- Kęty (pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, XVIII w., kościół przyklasztorny reformatów);
- Kończyce Małe (pw. Nawiedzenia NMP (XVIII w.) - Sanktuarium Matki Boskiej Kończyckiej);
- Oświęcim (pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, XIV w., wielokrotnie przebudowywany);
- Simoradz (pw. św. Jakuba, XV w.);
- Skoczów (pw. śś. Piotra i Pawła, XVIII w. (1762 r.));
- Skoczów (pw. Znalezienia Krzyża Świętego, XV w., wielokrotnie przebudowywany);
- Skoczów (ewangelicki pw. św. Trójcy, XIX w.);
- Wadowice (Bazylika Mniejsza Ofiarowania NMP, XVIII w.);
- Zator (pw. śś. Wojciecha i Jerzego, XIV w.);

Ponadto zabytkowe murowane kościoły znajdują się również w Andrychowie, Bielanach (Sanktuarium Chrystusa Cierpiącego), Bielsku-Białej (w Hałconowie oraz ewangelicki kościół w Starym Bielsku), Brzeszczach, Cieszynie (kościół przyklasztorny Bonifratrów i kościół św. Krzyża), Choczni, Czechowicach-Dziedzicach, Grodźcu, Hażlachach, Inwałdzie, Jasienicy, Jaworzu, Kobiernicach, Ligocie, Ogrodzonej, Pogwizdowie, Rudzicy, Wieprzu i Zabrzegu.

3. Zamki, pałace i dwory:

- Andrychów – pałac Bobrowskich (tzw. zamek andrychowski) z XVIII w.;
- Bestwina – późnoklasycystyczny pałac Habsburgów z XIX w., obecnie siedziba Urzędu Gminy;
- Bielsko-Biała – zamek książąt Sułkowskich, zbudowany w XIV w. przez książąt cieszyńskich, wielokrotnie przebudowywany, aktualnie siedziba Muzeum w Bielsku-Białej;
- Bielsko-Biała (Lipnik) – dwór starostów lipnickich, XVI w.; Bielsko-Biała (Hałcnów) – dwór Pruszyńskich, XVIII w.;
- Bulowice – zamek Larischów w stylu gotyku angielskiego z XIX w.;
- Cieszyn – pałac Habsburgów z XIX w. na wzgórzu zamkowym;
- Cieszyn – pałac Larischów z XVIII w., aktualnie Muzeum Śląska Cieszyńskiego;
- Czaniec – wczesnobarokowy dwór obronny z XVII w.;
- Czechowice-Dziedzice – pałac Kotulińskich z XVIII w.;
- Graboszyce – gotycko-renesansowy dwór obronny z XVI w.;
- Grodziec – zamek Grodeckich z XVI w.;
- Jaworze – pałac rodu Saint-Genois z XVIII w. z parkiem w stylu angielskim;
- Kończyce Małe – gotycki zamek z XV w., rozbudowany w XVI w. w stylu renesansowym przez ród Czelów;
- Kończyce Wielkie – pałac z końca XVII w.;
- Kozy – dwór Jordanów-Czeczów z XVIII w.;
- Osiek – pałac z XVIII w., przebudowany z elementami stylu mauretańskiego w XIX w.;

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

- Oświęcim – skrzydło zamku z pocz. XVI w. wraz z wieżą obronną z XIII w.;
- Rajsco – pałac z XVIII w., przebudowany w poł. XIX w. w stylu neogotyckim;
- Zator – zamek książąt zatorskich, XV w.;

Ponadto zabytkowe dwory znajdują się w Dankowicach, Grojcu, Iłownicy, Inwałdzie, Kobiernicach, Logocie, Nidku, Pisarzowicach, Pogórze k. Skoczowa, Polance Wielkiej, Porębie Wielkiej, Przybradzu, Rudzicach, Rudzicy, Starej Wsi i Wilamowicach.

4. Inne:

- Bielsko-Biała – Bielski Syjon, klasycystyczne założenie urbanistyczne, powstałe po 1781 r. jako dzielnica ewangelicka;
- Bielsko-Biała – neorenesansowy ratusz w Białej (1895-97);
- Bielsko-Biała – dworce kolejowe: tzw. stary dworzec (ok. 1860 r.) i tzw. nowy dworzec w stylu austriackich dworców prowincjonalnych z 1890 r.;
- Bielsko-Biała – secesyjna kamienica “Pod Żabami” z 1905 r.;
- Bielsko-Biała – Dom Tkacza, unikatowy przykład XVIII-wiecznej architektury rzemieślniczej;
- Bielsko-Biała – w tzw. Starym Bielsku zachowały się fragmenty fosy grodziska z XII w., które istniało w tym miejscu prawdopodobnie do ok. 1400 r.;
- Cieszyn – wieża zamkowa z XIV w. (tzw. Wieża Piastowska) na wzgórzu zamkowym;
- Cieszyn – pozostałości wieży ostatecznej obrony (tzw. Wieży Starej) z XII w. na wzgórzu zamkowym;
- Cieszyn – Studnia Trzech Braci (wzm. XV w.), wielokrotnie przebudowana, obecny wygląd z poł. XIX w.;
- Cieszyn – ratusz (1800 r.), na miejscu wcześniejszego, przebudowany w połowie XIX w.;
- Cieszyn – “stary” i “nowy” cmentarz Żydowski przy ul. Hażlaskiej;
- Czechowice-Dziedzice – budynek dworca kolejowego z 1855 r.;
- Jaworze – mauzoleum Laschowskich i Saint-Genois z XIX w. (obok kościoła katolickiego);
- Jaworze – glorieta (XVIII w.), wybudowana na wzgórzu Goruszka na pamiątkę przejścia wojsk hetmana Mikołaja Sieniawskiego pod Wiedeń (1683 r.);
- Kozy – barokowa owczarnia z XVIII w. kryta gontem;
- Oświęcim – kaplica św. Jacka (XIV w.), najpewniej refektarz dawnego klasztoru dominikańskiego;
- Oświęcim – kirkut założony w XVIII w. (ponad 1000 macew);
- Pogórze k. Skoczowa – karczma Arenda z XVIII w. (1785 r.), dawna stacja poczty cesarskiej;
- Skoczów – ratusz (1797 r.);
- Skoczów – rzeźba Jonasza (zwanego “Trytonem”) z XVIII w. (1772 r.);
- Skoczów – niektóre zabudowania fabryki kapeluszy „Polkap” (1923 r.);
- Wilamowice – drewniano-murowany budynek Domu Kultury z 1832 r.;

11. Muzea, izby regionalne i wybrane galerie autorskie

- Andrychów – Muzeum Historyczno-Etnograficzne;
- Bestwina – Muzeum Regionalne;
- Bielsko-Biała – Muzeum w Bielsku-Białej (dawne Muzeum Okręgowe) w Zamku książąt Sułkowskich (oddziały: Muzeum Techniki i Włókiennictwa, Willa Juliana w Fałata w Bystrej i Dom Tkacza);
- Bielsko-Biała – Muzeum Literatury im. Władysława Reymonta; Bielsko-Biała – Muzeum Motoryzacji;

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

- Bielsko-Biała – Muzeum Broni Pancernej i Militariów im. F. Biera;
- Bielsko-Biała – Dom Przyrodnika im. E. i S. Florysiów;
- Bielsko-Biała – ekspozycja parowozów przy Dworcu PKP;
- Cieszyn – Muzeum Śląska Cieszyńskiego;
- Cieszyn – Muzeum Drukarstwa;
- Cieszyn – Muzeum 4 Pułku Strzelców Podhalańskich;
- Czechowice-Dziedzice – Izba Regionalna w Miejskim Domu Kultury;
- Jaworze – Muzeum Fauny i Flory Morskiej;
- Kęty – Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego;
- Kończyce Małe – Izba Regionalna w zamku;
- Kończyce Wielkie – izba muzealna poświęcona historii obiektu i rodzinie hrabiny Gabrieli Thun w pałacu;
- Kozy – Izba Historyczna w Bibliotece Gminnej;
- Międzyrzecze – Izba Regionalna w Ośrodku Kultury Regionalnej “Chata Międzyrzecze”;
- Oświęcim – Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau;
- Oświęcim – Muzeum “Zamek w Oświęcimiu”
- Skoczów – Muzeum im. Gustawa Morcinka; Skoczów – Muzeum św. Jana Sarkandra;
- Rudzica – galeria autorska „Pod Strachem Polnym” Floriana Kohuta;
- Wadowice – Muzeum Biograficzne Jana Pawła II;
- Wadowice – Muzeum Miejskie;
- Wadowice – Hell's Angel – muzeum poświęcone lotnikom amerykańskim, którzy zginęli zestrzeleni w 1944 r. nad Zygodowicami;

12. Ważne lub interesujące postacie

- św. Melchior Grodecki – kapłan i męczennik, zamordowany przez wojska Jerzego Rakoczego w 1619 r. w Koszycach na Węgrzech (dzisiaj Słowacja), święty katolicki, urodzony w Cieszynie w 1584 r.;
- Wacław Grodecki – twórca jednej z pierwszych map Polski (ok. 1526 r.), wydanej w Bazylei, a dedykowanej Zygmuntowi Augustowi, urodzony w Grodźcu;
- Cezary Haller – kapitan Wojska Polskiego, młodszy brat gen. Józefa Hallera, zginął 26 stycznia 1919 r. podczas walk z oddziałami czeskimi w Kończycach Małych;
- św. Rafał Kalinowski – karmelita bosy, przeor klasztoru w Wadowicach, w których zmarł;
- św. Jana Kanty – patron m.in. Polski, Archidiecezji Krakowskiej, Uniwersytetu Jagiellońskiego, profesorów i studentów, urodzony w Kętach;
- Brunon Konczakowski – kupiec, kolekcjoner militariów, jego zbiory stały się podwaliną ekspozycji wawelskiej zbrojowni;
- Zofia Kossak-Szczucka – powieściopisarka, uczestniczka ruchu oporu związana z organizacją Żegota, zmarła w Bielsku-Białej, pochowana w Górkach Wielkich;
- Aleksander Kunicki „Rayski” – organizator i uczestnik „zamachu na Kutscherę”, pochowany w Kozach;
- Franciszek Mączyński – architekt tworzący głównie w Krakowie (np. Pałac Sztuki), urodzony w Wadowicach;
- Gustaw Morcinek – pisarz i publicysta związany ze Śląskiem, więzień obozów koncentracyjnych, pochowany w Cieszynie, pomnik znajduje się w Skoczowie;
- Kazimierz Nycz – kardynał metropolita warszawski, urodzony w Starej Wsi;
- Zbigniew Pietrzykowski – bokser, trzykrotny medalista olimpijski, urodzony w Bestwinie;
- Zbigniew Preisner – kompozytor muzyki filmowej i teatralnej, urodzony w Bielsku-Białej;

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku
wewnętrznego!

- Renata Przemyk – piosenkarka i kompozytorka, urodzona w Bielsku-Białej;
- Max Rostal – urodzony w Cieszynie światowej sławy skrzypek-wirtuoz, nazywany „cieszyńskim Paganinim”;
- Ada Sari (wł. Jadwiga Szayer) – polska śpiewaczka operowa, urodzona w Wadowicach;
- św. Jan Sarkander – kapłan męczennik, święty katolicki, urodzony w Skoczowie w 1576 r.;
- Bohdan Smoleń – aktor komediowy i artysta kabaretowy, urodzony w Bielsku-Białej;
- Paweł Stalmach – polski dziennikarz, publicysta, działacz społeczny i narodowy na Śląsku Cieszyńskim, pochowany w Cieszynie, pomniki w Cieszynie i Istebnej;
- Gabriela von Thun und Hohenstein z d. Larisch – ostatnia właścicielka pałacu w Kończycach Wielkich, filantropka, fundatorka Szpitala Dziecięcego w Cieszynie (jednego z pawilonów Szpitala Śląskiego);
- Marcin Wadowita – uczony doby renesansu, teolog, profesor Akademii Krakowskiej, urodzony w Wadowicach;
- Karol Wojtyła – papież Jan Paweł II, urodzony w Wadowicach w 18 maja 1920 r.;

13. Ciekawostki⁵

- w **Bielsku-Białej** stacjonuje 18 Bielski Batalion Desantowo-Szturmowy im. kpt. Ignacego Gazurka, wchodzący w skład natowskiej dywizji sił szybkiego reagowania;
- w **Bielsku-Białej** znajduje się główna siedziba Polskiego Związku Snowboardu;
- w **Bielsku-Białej** znajduje się zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Cygański Las”, nazwa jest dosłownym tłumaczeniem niemieckiej nazwy Zigeunerwald, która jest zniekształconą formą pochodzącą od Zigerwald (Kozi Las);
- od 1947 r. w **Bielsku-Białej** działa Teatr Lalek Banialuka, od 1966r. organizator Międzynarodowego Festiwalu Sztuki Lalkarskiej;
- od 1947 r. w Bielsku-Białej działa Studio Filmów Rysunkowych, stworzono tu m.in. Bolka i Lolka oraz Reksia;
- w **Bielsku-Białej** w 2009 r. odsłonięto wykonany z brązu pomnik psa Reksia;
- w **Bielsku-Białej** znajduje się jedyny w Polsce pomnik Marcina Lutra;
- **Bielsko-Biała** posiada aż cztery rynki: Rynek, plac Bolesława Chrobrego, plac Wojska Polskiego, plac Wolności;
- na fasadzie dworca **Bielsko-Biała** Główna widnieje ciekawy napis „K.K. Privilegirte Kais. Ferd. Nordbahn” („Uprzywilejowana Cesarsko-Królewska Kolej Północna Cesarza Ferdynanda”);
- pod koniec XIX w. do neobarokowego kościoła w **Brzeszczach** sprowadzono z Kościoła Mariackiego w Krakowie dębowe ołtarze boczne;
- w **Bujakowie** znajduje się Sanktuarium Matki Boskiej Opiekunki Środowiska Naturalnego;
- zamek w **Bulowicach** został wybudowany na wzór zamku Huntly Castle w Szkocji, który był rodzinnym zamkiem Jersey Paterson, żony dziedzica Bulowic Edmunda Larischa;
- dawne przejście graniczne Cieszyn – Český Těšín znajdowało się na dwóch mostach w **Cieszynie**: północnym Moście Przyjaźni i południowym Moście Pokoju, po Moście Przyjaźni ruch odbywał się wyłącznie w stronę Czech, natomiast po Moście Pokoju wyłącznie w stronę Polski;
- przedstawienie rotundy św. Mikołaja z **Cieszyna** znajduje się na używanym obecnie banknocie 20 złotych;
- pierwszy w **Cieszynie** piorunochron został zainstalowany na nowo wybudowanej wieży Kościoła Jezusowego w 1922 r.;
- Kościół Jezusowy w **Cieszynie** jest jednym z tzw. kościołów łaski, tj. kościołów, które mogły zostać wybudowane dzięki umowie zwanej *Recesem egzekucyjnym* (1709 r.), która była

⁵ Ciekawostki zostały przedstawione alfabetycznie według miejscowości, z którymi są związane.

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

uzupełnieniem ugody altransztadzkiej (1707 r.), zawartej pomiędzy królem Szwecji Karolem XII a cesarzem rzymsko-niemieckim Józefem I Habsburgiem; kościół w Cieszynie jest jedynym, który do dzisiaj przetrwał jako świątynia ewangelicka, może pomieścić aż 6000 ludzi;

- połączenie legendarnych początków **Cieszyna** ze Studnią Trzech Braci ma swoją genezę z wizytą w tym mieście cesarza Franciszka I w 1817 r., kiedy to burmistrz Kaufmann po raz pierwszy opowiedział mu historię o spotkaniu się właśnie w tym miejscu braci Leszka, Cieszka i Bolka;
- w **Cieszynie** i okolicach od XVI do XVIII w. wyrabiano lekkie, małokalibrowe strzelby myśliwskie, zwane „cieszynkami”⁶; charakteryzowały się one bogatym, inkrustowanym zdobieniem oraz specyficznym umieszczeniem zamka kołowego, który znajdował się na zewnątrz łoża strzelby;
- w **Cieszynie** nad potokiem Młynówki wzdłuż ulicy Przykopa znajdują się XVIII i XIX wieczne niskie domy z drewnianymi gankami i mostkami, miejsce to nazywane jest „Cieszyńską Wenecją”;
- w 2000 r. podczas konserwacji figury Najświętszej Marii Panny z Dzieciątkiem ustawionej na kolumnie na Starym Targu w **Cieszynie** okazało się, iż jest to XIV-wieczne działo wykonane najpewniej przez ucznia Piotra Parlera z Pragi o wielkiej wartości artystycznej i historycznej, aktualnie figura znajduje się w Muzeum Śląska Cieszyńskiego;
- dawne przejście graniczne **Cieszyn-Boguszowice** – Chotěbuz do 21 grudnia 2007 r. (wejście w życie Układu z Schengen) było największym przejściem granicznym pomiędzy Polską, a Republiką Czeską;
- z **Czańca** pochodzili przodkowie (ze strony ojca) Karola Wojtyły, późniejszego Jana Pawła II, przodkowie ze strony matki (Emilii Kaczorowskiej) pochodzili z Białej;
- na terenie **Dębowca** zostali omyłkowo zrzućeni pierwsi w Polsce cichociemni w nocy 15/16 lutego 1941 r., wyznaczonym miejscem zrzutu były jednak okolice Włoszczowy w województwie świętokrzyskim;
- w 1911 r. w **Dębowcu**, na skutek nieumiejętnego wydobywania gazu ziemnego, wybuchł trwający kilka dni pożar, który strawił znaczną część miejscowości;
- w filar bramki wejściowej na teren przykościelny w **Głębowicach** została wmurowana płyta nagrobna Jakuba Gierałtowskiego (sędziego oświęcimskiego) z 1546 r. – jest to jedna z najstarszych płyt nagrobnych odnalezionych w Małopolsce;
- w **Groju** od 2000 r. mieści się skansen pszczelarski, w którym można oglądać ok. 70 starych uli, miodarki i inny drobny sprzęt pszczelarski;
- na przełomie XIX i XX w. **Jasienica**, dzięki opanowaniu nowatorskiej metody wytwarzania mebli giętych słynęła na całą Europę z ich produkcji mebli (ok. 300 tys. sztuk rocznie);
- w **Inwałdzie** znajduje się prawdopodobnie największy w Polsce Park Miniatur-Świat Marzeń;
- w **Jaworzu** znajduje się jedyne w Beskidzie Śląskim (a prawdopodobnie w całych Beskidach) zwarte stanowisko sosny czarnej (łac. *Pinus nigra*);
- w 1609 r. doszło do tzw. bitwy pod **Kętami**, kiedy to oddział aktualnego starosty oświęcimskiego i pana na Żywiecczyźnie Mikołaja Komorowskiego starł się z oddziałem starosty zatorskiego Podlaskiego, bitwa była spowodowana próbą nielegalnego zdobycia godności starosty zatorskiego przez Komorowskiego, zakończyła się jednak bezsprzecznym zwycięstwem legalnego starosty Podlaskiego, zginęło podczas niej ok. 80-ciu ludzi Komorowskiego;
- w 1786 r. w **Kętach** zostały zlicytowane dwa zabytkowe kościoły drewniane, materiał z rozbiórki kupił baron Larisch z Osieka i wykorzystał na zabudowania gospodarcze;
- w kościele pw. Nawiedzenia NMP w **Kończycach Małych** znajduje się uważany za cudowny obraz Matki Boskiej Kończyckiej zwany „Madonną z Mleczem”, przedstawia on Matkę Boską w jednej ręce trzymającą kwiat mlecza (dmuchawca), a w drugiej małego Jezusa; z jednej strony przedstawienie takie ma symbolizować, iż Chrystus jest lekiem dla świata (mniszek lekarski jest rośliną leczniczą), a z drugiej ulotność i kruchość ludzkiego życia (dmuchawiec), które przeciwstawione są Chrystusowi, czyli życiu wiecznemu;

⁶ „Cieszynki” prezentowane są m.in. w zbrojowni na Wawelu.

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku wewnętrznego!

- według podania ściany kościoła w **Kończycach Wielkich** zostały zbudowane wokół poprzedniego, mniejszego kościółka, który został rozebrany po ukończeniu dachu; jest to również kościół o najbardziej strzelistej wieży w całych Beskidach⁷;
- w **Kończycach Wielkich** rośnie ok. 750-letni dąb szypułkowy, najstarszy na Śląsku i jeden z najstarszych w Polsce;
- prawdopodobnie słynny magnacki ród Mniszchów wywodzi się z **Kończyc Wielkich**, ród ten pisał się „z Kończyc Wielkich i Ossownicy” oraz pieczętujący herbem Kończyc (Mniszech);
- **Kozy** są największą pod względem ludności wsią w Polsce (12 tys. mieszkańców);
- w **Malcu** w XIV i XV w. istniał niewielki zamek, który znajdował się w rękach rycerzy rozbójników, łupiących ziemię śląską, z powodu nie wypłacenia zaległego żołdu;
- znaczna część budynków obozu w **Oświęcimiu** powstała w 1916 r. jako budynki dla opuszczających Galicję emigrantów i robotników sezonowych;
- pod **Oświęcimiem** na głębokości ok. 11m przebiegają dwa tunele, tzw. długi (z końca XIXw.) oraz tzw. poprzeczny, wybudowany przez więźniów w czasie II wojny światowej jako schron przeciwlotniczy;
- w **Oświęcimiu** działa klub hokejowy Unia Oświęcim, który ośmiokrotnie zdobywał mistrzostwo Polski;
- w **Oświęcimiu** przed wojną działała synagoga chasydów z Bobowej, co spowodowane było faktem, że przez krótki czas rabinem w Oświęcimiu był Szlomo Halberstam, późniejszy założyciel cadyckiej dynastii Bobow;
- przy kościele w **Porębie Wielkiej** znajduje się tak duży suchy pień, że urządzono w nim sporych rozmiarów kaplicę;
- podczas napadu na dwór w **Rajsku** ujęty został słynny zbójnik Wojciech Klimczok, powieszono go w Oświęcimiu;
- w II poł. XX w. w dworze w **Rajsku** mieścił się szpital psychiatryczny;
- w **Rudzicy** znajduje się hodowla strusi i lam;
- w **Rudzicy** znajduje się kaplica św. Wendelina z 1876 r., prawdopodobnie jest to jedyne miejsce kultu tego świętego w Polsce;
- w 1756 r. mieszkańcy **Skoczowa** po strasznym pożarze miasta, przyrzekli rokrocznie odbywać pielgrzymkę do kościoła w Bielowicku w dniu 10 sierpnia, zwyczaj ten praktykowany jest do naszych czasów;
- w **Wadowicach** znajduje się Sanktuarium św. Józefa, którym opiekują się karmelici bosi, znajdują się w nim relikwie św. Rafała Kalinowskiego;
- w **Wadowicach** znajduje się jeden z większych w Polsce zakładów karnych typu zamkniętego dla mężczyzn recydywistów, w 2000 r. uciekł z niego Ryszard Niemczyk ps. Rzeźnik, współsprawca zabójstwa „PersHINGA”;
- w **Wilamowicach** można jeszcze spotkać ludzi mówiących językiem wilamowskim, jest to dialekt z grupy zachodniej języków niemieckich, którym posługują się potomkowie XIII-wiecznych osadników holenderskich i niemieckich;
- ostatni książę **zatorski** został zamordowany w 1513 r. przez kasztelana ze Spytkowic Wawrzyńca Myszkowskiego w wyniku sporu o wodę do stawów rybnych;
- obok kościoła pw. św. Wojciecha i Jerzego w **Zatorze** znajduje się interesujący grobowiec księżnej Apolonii Poniatowskiej, właścicielki dóbr zatorskich na przeł. XVIII/XIX w., bratowej ostatniego króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego;
- w **Zatorze** znajduje się jeden z większych w Polsce Park Ruchomych Dinozaurów – DinoZatorLand;

⁷ Według autorów przewodnika „Kościoły drewniane Karpat i Podkarpacia” wyd. Rewasz

POGÓRZE ŚLĄSKIE

Skrypt szkoleniowy SKPG Kraków – tylko do użytku
wewnętrznego!

14. Podziękowanie i prośba

Chciałbym podziękować kol. Magdzie Górnej za pomoc w opracowaniu części dotyczącej geologii oraz nadesłanie uwag odnoszących się do całości skryptu. Za przesłanie uwag dotyczących skryptu należą się podziękowania również kol. Justynie Kobieli.

Wszyscy, którzy w skrypcie znajdą jakiegokolwiek rodzaju nieścisłości, chcieliby go w jakiś sposób uzupełnić, bądź chociażby przesłać swoje uwagi czy opinie proszeni są o kontakt mailowy: p_konieczny@skpg.krakow.pl.

Skrypt napisany został w grudniu 2009 r. i w styczniu 2010 r. Aktualizacja została dokonana w grudniu 2013 r.